BİBLİYOGRAFYA:

Şem'dânîzâde, *Müri't-tevârîh* (Aktepe), II-B, s. 45-46, 74, 77, 80, 90-92, 108, 116; Vâsıf, *Târih*, I, 206-207; II, 278; Câbî Ömer Efendi, *Târih* (haz. Mehmet Ali Beyhan), Ankara 2003, I, 7, 9; Ubeydullah Kuşmânî – Ebubekir Efendi, *Asiler ve Gaziler: Kabakcı Mustafa Risalesi* (haz. Aysel Danacı Yıldız), İstanbul 2007, tür.yer.; *Mehmed Emin Edib Efendi'nin Hayatı ve Târihi* (haz. Ali Osman Çınar, doktora tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 242-247; Hammer, *GOR*, IV, 528; Mütercim Âsım Efendi, *Târih*, İstanbul [1867], I-II, tür.yer.; Tayyarzâde Atâ Bey, *Târih*, İstanbul 1293, III, 42-45 vd.; *III. Selim'in Sırkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme* (nşr. V. Sema Arıkan), Ankara 1993, tür.yer.; *Kethüda Said Efendi Tarihi* (haz. Ahmet Özcan, yüksek lisans tezi, 1999), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; J. de Saint-Denys, *Révolutions de Constantinople en 1807 et 1808*, Paris 1819, II, tür.yer.; Zinkeisen, *Geschichte*, VI, 664-665, 722, 776; VII, 318-319, 322, 323, 342-343, 390, 562; G. Rosen, *Geschichte der Türkei von dem Siege der Reform im Jahre 1826 bis zum Pariser Tractat vom Jahre 1856*, Leipzig 1866, I, 8; Cevdet, *Târih*, IV, 234-235, 270-271; V, 161-165; VIII, 148-149, 164, 171, 215, 308, 316-320; Olivier, *Türkiye Seyahatnâmesi: 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul* (trc. Oğuz Gökmen), Ankara 1977, s. 155; J. Krauter, *Franz Frieherr von Ottenfels: Beiträge zur Politik Metternichs im griechischen Freiheitskampfe 1822-1832*, Salzburg 1913, s. 13, 19, 23-26; Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, Ankara 1942; a.mlf., *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları: Nizam-ı Cedit 1789-1807*, Ankara 1946; Necati Elgin, *Üçüncü Sultan Selim (İlhâmî)*, Konya 1959; Ahmet Cevat Eren, *Selim III'ün Biyografisi*, İstanbul 1964; a.mlf., "Selim III", *İA*, X, 441-457; *Porträt des Genius VI. Friedrich der Grosse*, Hamburg 1967, s. 26; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1971, V, tür.yer.; Stanford J. Shaw, *Between Old and New The Ottoman Empire under Sultan Selim III. 1789-1807*, Cambridge 1971 (Eserin tercümesi için bk. *Eski ve Yeni Arasında: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmaparatorluğu, 1789-1807* [trc. Hür Güldü], İstanbul 2008); Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi: 1776-1826*, İstanbul 1995, tür.yer.; a.mlf., "Sekbanbaşı Risalesi Müellifi Hakkında", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 12, İstanbul 2005, s. 221-224; E. Saadet Öner, *İsveç Devlet Arşivi'nde Mahfûz İ. M. D'Ohsson Evrakı Tasnîfi ve Tahlîli* (yüksek lisans tezi, 1999), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 152; M. Fatih Salgar, *III. Selim: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul 2001; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 3; Kâşif Yılmaz, *III. Selim (İlhamî): Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Edirne 2001; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Selim III'ün Veliaht İken Fransa Kralı Lui XVI ile Muhabereleri", *TTK Belleten*, II (1938), s. 191-246; Aysel Danacı-Yıldız, "III. Selim'in Katilleri", *Osm.Ar.*, XXXI (2008), s. 55-92; "İlhâmî III. Selim", *TDEA*, IV, 362-363.

KEMAL BEYDİLLİ

□ MÛSİKİ. Osmanlı padişahlarının büyük bir kısmının çeşitli sanat dallarına ilgi duyduğu, ilim ve sanat çalışmalarını teşvik ettiği ve desteklediği bilinmektedir. Bunların arasında şairliğinin yanı sıra saz icracılığı, mûsiki nazariyatına vukufu ve özellikle bestekârlığı ile III. Selim, Türk mûsikisi tarihinin önde gelen simaları içinde yer almış ve dönemi kendi ismiyle anılan bir mûsiki ekolü çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu ekol, sadece hükümdarın saltanat yıllarından ibaret kalmayıp onun vefatından sonra şekillenecek birtakım değişikliklerin alt yapısını hazırlaması yönünden de önem taşımaktadır. III. Selim'in mûsikişinaslara karşı yakınlık gösterip onları himaye etmesi bu sanatın ilerlemesi ve yükselmesinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı padişahlarından hiçbirinin mûsiki sevgisi, ilgisi ve bestekârlığı III. Selim düzeyine ulaşmamıştır.

III. Selim'in, küçük yaşlarda amcası I. Abdülhamid'in müezzinbaşısı Kırımlı Ahmed Kâmil (Kâmilî) Efendi'den usul ve eser meşkiyle başlayan mûsiki hayatı, Hacı Sâdullah Ağa'dan ve özellikle geleneksel tambur üslûbunun üstadı Tanbûrî İzak'tan aldığı tambur dersleriyle devam etmiştir. Mûsikiyle en fazla meşgul olduğu dönem şehzadelik yılları olmuş ve en güzel eserlerini bu dönemde bestelemiştir. Ahmed Kâmil Efendi, III. Selim tahta geçince imâm-ı sânî tayin edilmiştir. Padişahın Tanbûrî İzak'a karşıda büyük saygısı vardı. III. Selim'in şehzadeliği döneminde saray içinde ve dışında pek çok mûsikişinas onun çevresinde toplanmıştır. Padişah olduktan sonra da Enderun Mektebi'ne önem verilerek meşkhâne yeniden düzenlenmiş, o zamana kadar yevmiye ile ders veren hocalara düzenli aylık bağlanmış, Harem Dairesi'nde hanımlara mahsus bir mûsiki meşkhânesi açılarak başına Hacı Sâdullah Ağa getirilmiştir. III. Selim'den sonra şöhret bulan pek çok mûsikişinas onun döneminde yetişmiştir. Saltanatı süresince mûsikiyle ilgisini sürdürmüş, şehzadeliği dönemindeki kadar olmasa da yeni eserler bestelemeye devam etmiştir.

Saray dışındaki meşhur mûsikişinasların da saraya davet edilmek suretiyle padişahın huzurunda yapılan küme fasılları mûsiki tarihinin önemli icraları olarak anılmıştır. Bu fasıllar çoğunlukla Topkapı Sarayı'nda Serdâb Kasrı ile Kâğıthane'deki Çağlayan Kasrı'nda icra edilirdi. Burada yer alan mûsikişinaslar arasında Hacı Sâdullah Ağa, Tanbûrî İzak, Tanbûrî Emin Ağa, Abdülhalim Ağa, Vardakosta Ahmed Ağa, Küçük Mehmed Ağa, Kemânî Mustafa Ağa, Şâkir Ağa, Genç İsmâil (Dede Efendi) özellikle zikredilmelidir. III. Selim'in, Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin yetişmesinde büyük emeği geçmiştir. Dede Efendi'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki çilesinin ikinci yılında bestelediği, "Zülfündedir benim baht-ı siyâhım" mısraıyla başlayan bûselik şarkısının mûsiki çevrelerinde büyük yankı uyandırması üzerine III. Selim İsmâil Efendi'yi saraya davet ederek şarkıyı kendisinden dinledikten sonra takdirlerini bildirmiştir. Onun bir süre sonra bestelediği, "Ey çeşm-i âhû hicr ile tenhâlara saldın beni" mısraıyla başlayan hicaz nakış bestesinin de yine hünkâr tarafından çok beğenilmesiyle Dede Efendi, padişahın isteği üzerine sarayda haftada iki defa düzenlenen küme fasıllarına hânende olarak katılmaya başlamıştır.

III. Selim döneminin Türk mûsiki yazısı tarihinde de önemli bir yeri vardır. III. Selim'in teşvikiyle Abdülbâki Nâsır Dede ve Hamparsum Limonciyan birer mûsiki yazısı sistemi geliştirerek hükümdara sunmuşlardır. Abdülbâki Nâsır Dede, ebced notasını yeniden uyarlayıp kendi adıyla anılan bir nota alfabesi tertip ederek bunun kullanılış şeklini padişaha takdim ettiği *Tahrîriyye* adlı eserinde izah etmiş, aynı eserde hükümdarın bestelediği sûzidilârâ makamındaki Mevlevî âyiniyle üç adet saz eserini bu nota ile kaleme almıştır. Abdülbâki Nâsır Dede'nin nota alfabesinin beklenen rağbeti görmemesine rağmen Hamparsum'un kendi adıyla anılan mûsiki yazısı sistemi büyük ölçüde benimsenmiş ve Batı notası yerleşinceye kadar XIX. yüzyıl boyunca kullanılmıştır.

XIX. yüzyılda Mevlevî mûsikisinin diğer asırlara göre ilerleme kaydetmesinde III. Selim'in ve II. Mahmud'un büyük tesirleri olmuştur. Mevleviyye tarikatı müntesibi olan III. Selim zaman zaman İstanbul mevlevîhânelerine gider, buralardaki mûsiki faaliyetlerini takip ederdi. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhleri Ali Nutkî Dede ile Abdülbâki Nâsır Dede'ye teveccüh gösterir, Galata Mevlevîhânesi'ne sık sık giderek cuma namazlarından sonra âyini dinler, âyinin sonunda Şeyh Galib'le şiir ve mûsiki sohbetleri yapardı. Postnişinliğinin ilk yıllarında mevlevîhânenin tamiri gündeme geldiğinde Şeyh Galib konuyu arzettiği dilekçesine bir kasidesini ekleyerek III. Selim'e takdim etmiş, kasideyi çok beğenen padişah hemen dergâhın tamirini mimarbaşıya emretmiş ve tamirat kısa zamanda tamamlanmıştır. Dergâhın bir cuma günü yapılan açılışında III. Selim de hazır bulunmuş ve mukabelede hükümdarın bestelediği sûzidilârâ âyini icra edilmiştir.

Kültür ve sanatta birtakım yeni arayışların ortaya çıkmaya başladığı bir dönem olan III. Selim devrinde mûsikide de klasiğin yanında yeni anlayışların yansımaları görülür. Bu çerçevede yeni terkipler, yeni üslûbun hissedildiği besteler ortaya çıkmıştır. Dönemin en önemli mûsiki kaynaklarından Abdülbâki Nâsır Dede'nin *Tedkîk u Tahkîk* adlı eserinde III. Selim'in arazbâr-bûselik, dilârâ, evc-ârâ, hicâzeyn, hüzzâm-ı cedîd, ısfahânek-i cedîd, muhayyer-sünbüle, nevâ-kürdî, nevâ-bûselik ve sûzidilârâ makamlarını terkip ettiği belirtilir. Suphi Ezgi *Nazarî Amelî Türk Musikisi* adlı eserinde acem-bûselik, pesendîde ve şevkefzâ makamlarının onun tarafından terkip edilmiş olabileceğini söyler. Bazı eserlerde de dilnüvâz, gerdâniye-kürdî, hüseynî-zemzeme, nevâ-kürdî, rast-ı cedîd ve şevkutarab makamlarının III. Selim'in terkibi olduğu belirtilmiştir.

III. Selim âyin, durak, na't, tevşîh, ilâhi, peşrev, saz semâisi, kâr, beste, ağır semâi, yürük semâi ve şarkı formlarında 100'ün üzerinde eser bestelemiştir (Koç, s. 117, Öztuna 108 eserinin listesini verir, bk. bibl.). Tesbit edilen eserlerinin yarısından fazlası peşrev ve saz semâisidir. Rauf Yektâ Bey onun Tab'î Mustafa Efendi, Hacı Sâdullah Ağa ve Dellâlzâde İsmâil Efendi düzeyinde bir bestekâr olduğunu ifade eder. Sûzidilârâ makamındaki Mevlevî âyininin yanı sıra aynı makamdan peşrev, iki beste, ağır ve yürük semâilerle saz semâisinden oluşan takımı klasik Türk mûsikisinin en güzel eserlerindendir. Türk mûsikisi repertuvarındaki "Selim Dede" mahlaslı bestelerin de ona ait olduğu söylenir. Bazı eserlerinin güftesi de kendisine aittir. "Çîn-i giysûsuna zencîr-i teselsül dediler" mısraıyla başlayan sûzidilârâ, "Bezm-i âlemde meserret bana cânân iledir" mısraıyla başlayan zâvil besteleri; "Âb ü tâb ile bu şeb hâneme cânan geliyor" mısraıyla başlayan sûzidilârâ yürük semâisi; "Bir pür-cefâ hoş dilberdir" mısraıyla başlayan bûselik, "Gönül verdim bir civâne" mısraıyla başlayan hüzzam, "Ey gonca-i nâzik- tenim" mısraıyla başlayan muhayyer-sünbüle, "Bir nevcivâna dil müptelâdır" mısraıyla başlayan şehnaz, "Ey serv-i gülzâr-ı vefâ" mısraıyla başlayan şevkefzâ şarkılarıyla, "Girandır çeşm-i dilde hâb-ı gaflet yâ Resûlallah" mısraıyla başlayan şevkutarab na'tı ve aynı makamda, "Cenâbındır şeh-i pâkîze-meşreb yâ Resûlallah" mısraıyla başlayan tevşîhi; "Zâhidâ sûret gözetme içeri gir câna bak" mısraıyla başlayan ırak ve, "Andelîb olmak dilersen ol güle" mısraıyla başlayan rast ilâhileri onun en güzel eserleri arasındadır. "Ey gâziler yol göründü bu garîb serime" mısraıyla başlayan ısfahan şarkı / türkünün bestekârının da III. Selim olduğu söylenir. Ferdi Koç tarafından III. Selim'in besteleri üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır (bk. bibl.). Bestekârlığının yanı sıra iyi bir tamburî ve neyzen olan III. Selim Batı müziğine de ilgi duymuştur. Kız kardeşli Hatice Sultan'ın sarayında ilk defa Batı müziği dinlemiş ve bunu daha sonra Topkapı Sarayı'ndaki bazı icralar takip etmiş, 2 Mayıs 1797'de yabancı bir topluluk tarafından sarayda hükümdarın huzurunda bir opera sahnelenmiştir. Ayrıca yeni kurulan Nizâm-ı Cedîd birliklerinin günlük eğitimlerinde kullanılmak üzere bir boru-trampet takımı kurulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâki Nâsır Dede, *Tedkîk u Tahkîk* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 38, 49, 51, 64, 76-77; Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul* (haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 270-275; Rauf Yekta, *Esâtîz-i Elhân: III, Dede Efendi*, İstanbul 1341, s. 129-130, 151; a.mlf., "Selîm-i Sâlis Mûsikişinas", *YM*, sy. 16 (1917), s. 309-312; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1940, IV, 241, 249, 262; a.mlf., *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salat-Durak*, İstanbul 1945, s. 23-24; Mesud Cemil, *Tanburî Cemil'in Hayatı*, Ankara 1947, s. 43-44; Necati Elgin, *Üçüncü Sultan Selim (İlhâmî)*, Konya 1959, s. 68-88, 93-111; Baki Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul 1962, s. 63-68; Şengel, *İlâhîler*, I, 50; Töre, *İlâhîler*, VII, 77-79; VIII, 76-77; Sadun Aksüt, *Türk Musikîsinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 86-88; Bülent Aksoy, *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Musiki*, İstanbul 1994, s. 99-100; a.mlf., "Selim III (Musiki Yönü)", *DBİst.A*, VI, 511; Özalp, *Türk Mûsikîsi Tarihi*, I, 500-502; M. Fatih Salgar, *Üçüncü Selim: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul 2001; Ferdi Koç, *Sultan III. Selim Hân'ın Mûsikî Eserlerinin Müzikal Analizi* (yüksek lisans tezi, 2003), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ruşen Ferid Kam, "Üçüncü Selim", *Radyo Mecmuası*, sy. 50, Ankara 1946, s. 4, 20; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı", *TTK Belleten*, sy. 161 (1977), s. 102-106; Öztuna, *BTMA*, II, 279-282.

NURİ ÖZCAN

SELİM, Muhammed Kulî

(محمّد قلی سلیم)

Mîrzâ Muhammed
Kulî Big Selîm-i Tahrânî
(ö. 1057/1647)

İranlı şair.

Muhtemelen Tahran'da doğdu. Türk asıllı Şamlu aşiretine mensup olup "Selim" mahlasıdır. Düzenli bir medrese eğitimi almadığı, Lâhîcân'a gittiği ve ilk şiirlerini orada yazdığı bilinmektedir. Lâhîcân Valisi Mirza Abdullah Han'ın hizmetinde bulundu. Bu sırada şehri vasfeden bir mesnevi kaleme aldı. Ardından Gîlân'a ve İsfahan'a gitti. Safevî Şahı I. Abbas'ın son dönemiyle Şah I. Safî'nin hükümdarlığının başlarında İsfahan'da bulundu. Her ikisine de methiyeler sundu. Ancak Safevî sarayında gereken ilgiyi göremeyince Şîraz'a geçti. Orada şair Ebü'l-Hasan Hüseynî-i Ferâhânî'nin aracılığıyla Fars Valisi İmam Kulî Han'ın hizmetinde bulundu. Burada da ilgi görmeyince Hindistan'a yöneldi ve 1041 (1632) yılında Gucerât'a ulaştı. Şah Cihan'ın şair Kelîm-i Kâşânî'den Selim hakkındaki görüşünü sorduğu, onun da Lâhîcân'la ilgili bir şiirinin adını değiştirip Keşmir'e uyarladığını ve iyi bir şair olmadığını belirttiği, bunu duyan Selim'in artık saraya gidemediği söylenir. Ardından Selim, ölünceye kadar Dekken'de şiirlerinde bolca övdüğü İslâm Han diye bilinen Vezir Mîr Abdüsselâm Meşhedî'nin hizmetine girdi, onun Agra ve Lahor seferlerinde bulundu. Son yıllarında Keşmir'de inzivaya çekildi ve 14 Şeval 1057'de (12 Kasım 1647) burada vefat etti.

Eserleri. 1. *Dîvân*. Kaside, gazel, kıta, rubâî ve mesnevi tarzında 9000 beyitten meydana gelen eser Rahîm Rızâ (Tahran 1349 hş.) ve Muhammed Kahraman (Tahran 1385 hş.) tarafından neşredilmiştir. Şiirleri sade ve avam üslûbuna yakın bir tarzda yazılmıştır. **2.** *Ḫâtimnâme (Ḫâtmiyye)*. Seksen sekiz beyitlik bu şiir Melik Nigâhdârî Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 5604). **3.** *Ḳażâ' ve Ḳader*. Felsefî bir mesnevidir (nşr. Pertev Beyzâyî, Tahran 1341 hş.). **4.** *Vaṣf-ı Bahâr*. Kısa bir mesnevi olup bir nüshası İslâmâbâd Gencbahş Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 892). **5.** *Vaṣf-ı Keşmîr* (Gencbahş Ktp., nr. 4077). **6.** *Vaṣf-ı Lâhîcân* (Melik Nigâhdârî Ktp., nr. 22/3844). **7.** *Sâdedil (Ḫımârnâme)*. Nizâmî-i Gencevî'nin *Heft Peyker*'ine karşılık yazılmış bir mesnevi olup Yıldırım Bayezid'in hayatını ve İran hükümdarıyla aralarında geçenleri konu edinir (Gencbahş Ktp., nr. 9752). **8.** *Meṣnevî-yi Selîm*. Nizâmî-i Gencevî'nin *Maḫzenü'l-esrâr*'ına karşılık yazılmıştır (Gencbahş Ktp., nr. 4024). Bütün bu eserleri *Külliyyât-ı Selîm-i Tahrânî*'de mevcuttur (Gencbahş Ktp., nr. 4024).

BİBLİYOGRAFYA :

M. Tâhir Nasrâbâdî, *Teẕkire-i Naṣrâbâdî* (nşr. Vâhid Destgirdî), Tahran 1938, s. 227-230; Lutf Ali Beg, *Âteşkede-i Âẕer* (nşr. Ca'fer-i Şehîdî), Tahran 1337 hş., s. 15; Âgâ Ahmed Ali Ahmed, *Heft Âsmân*, Tahran 1965, s. 144-145; Safâ, *Edebiyyât*, V/2, s. 1158-1167; Seyyid Hüsâmeddin Râşidî, *Teẕkire-i Şu'arâ-yı Keşmîr*, Karaçi